

Kallion kirkko

Unioninakseli-teemasarja

1812
Helsinki
200 vuotta
1812-2012
Helsingfors
200 år
1812-2012
Helsinki
200 years
1812-2012

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE Marianna Kajantie	4
KALLION KIRKKO — UNIONINKATUA PITKIN TÄHYILEVÄ TEMPELI Katja Tikka	6
SIGRID AF FORSELLESIN RELIEFISARJA IHMISSIELUN KEHITYS Liisa Lindgren	12
KALLION URUT Sirkka-Liisa Jussila-Gripentrog	18
ETTÄ IHAN NAIMISIIN Esa Siljamäki	24
KALLIO, KIRKKO, NYC JA MINÄ Teija Mononen	30
KOTIKADUN KALLIO Pekka Ruohoranta	36

JULKAISIJA:

Helsingin kulttuurikeskus

KIRJOITTAJAT:

Sirkka-Liisa Jussila-Gripentrog

Marianna Kajantie

Liisa Lindgren

Teija Mononen

Pekka Ruohoranta

Esa Siljamäki

Katja Tikka

TOIMITTAJA:

Anni Mattsson

GRAAFINEN SUUNNITTELU JA TAITTO:

Mika Ruusunen

Jorma Kettunen

ARKISTOKUVAT:

Helsingin kaupunginmuseo

KANSI:

Kallion kirkko 1910-luvulla. Kuva: B. Tallgren

Helsingin kaupunginmuseo.

KARTTA:

Kaupunkimittausosasto, Helsinki

PAINOPAIKKA:

Oy Litokset Ab, Vaasa

Esipuhe

"Todellisella hyvällä ololla on muisti"

(Gaston Bachelard: Tilan poetiikka)

Helsinki-Seura muistuttaa meitä kotisivuillaan siitä, että ympäristöä tulee vaalia, eikä siihen liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää. Tämä on meidän kaikkien asia.

Koko tähänastisen elämäni Helsingissä asuneena muistiini on kertynyt paljon tarinoita ja kertomuksia, jotka liittyvät aina johonkin paikkaan tai rakennukseen. Rikhardinkadun kirjastossa minulta meni monta tuntia hukkaan, kun kaiken huomioni veivät muistot ensimmäisistä kolmiulotteisen elokuvan katselukokemuksista Kit-Catissa. Myöhemmin valtava rautapallo murskasi elokuvateatterin silmiäni edessä toisella puolella katuja. Mahtava leikkipaikka jäi Valtionarkiston uudisrakennuksen alle ja Makkaratalo korvasi mm. kaupan, josta vanhempien kanssa ostettiin ensimmäiset sukset. Paljon on menetetty, mutta enemmän on tallella.

"Mutta kaupunki ei kerro menneisyyttään, se sisällyttää sen itseensä kuin käden viivat, piirrettynä kadun kulmiin, ikkunaristikoihin, portaiden käsi-puihin, ukkosenjohdattimiin, lipputankoihin; jokainen osa puolestaan on merkitty koukeroihin, sahauksiin, leikkauksiin, kolhuin", kirjoittaa Italo Calvino kirjassaan *Näkymättömät kaupungit*.

Muut eivät voi kokea omia henkilökohtaisia, hyvää oloa antavia muistojamme, siksi niitä on jaettava. Eräs Suomessa vieraillut hollantilainen arkkitehti kuvaili innostuneesti matkaansa metrolla itään siltojen yli ja vaeltelemaan kaupunginosassa, jossa rakentaminen on ottanut luonnon huomioon esimerkillisellä tavalla. Kontula sai uudet kasvat.

Kirjallisuus, elokuvat ja valokuvat ovat meillä ja muualla kertoneet kaupunkien tarinoita ja avanneet yleisönsä silmiä. Tunnettujen monumenttien rinnalle ovat tulleet kadut, kodit ja kaupungit. Olet lukenut olemassa oleviin paikkoihin sijoitettuja kertomuksia, nähnyt ne näyttelyssä tai pimennetys-sä salissa. Meistä useimmat ovat matkoillaan käyneet kahviloissa ja kulke-neet paikoissa, jotka ovat "tuttuja". Haluamme luoda niistä myös oman henkilökohtaisen kokemuksemme.

Tämä on aina mahdollista omassa kotikaupungissamme. Kädessäsi oleva pieni kirja kuuluu sarjaan, johon on kerätty yhden kadun varrelta muutamisiin eri paikkoihin liittyviä tarinoita. Näiden toivotaan herättävän lukijan kiinnostus ja halu kartuttaa omaa henkilökohtaista muistoalbumiaan uusilla kokemuksilla.

MARIANNA

KAJANTIE

Kirjoittaja on

Helsingin

kulttuurikeskuksen

osastopäällikkö

Kallion kirkko

Kallion kirkko valmistui paikalleen Hämeenkadun, nykyisen Siltasaarenkadun, pohjoispään puolelle vuonna 1912. Kallion kirkko päätettiin rakentaa Sörnäisten ruotsalaisen ja suomalaisen seurakunnan kirkoksi Pitkäsillan pohjoispuolelle vuonna 1905. Seuraavana vuonna järjestetyn arkkitehtikilpailun voitti arkkitehti Lars Sonck.

Sonck suunnitteli kirkon katuakselin puolelle pohjois-eteläsuuntaisesti niin, että pääsisäänkäynti tuli kirkon pohjoispuolelle. Kirkon kuori ja torni on sijoitettu etelään. Kirkko edustaa tyyllisesti kansallisromantiikkaa, joka tunnetaan myös suomalaisena jugendina. Kirkon julkisivut on verhoiltu Uudenkaupungin graniitilla.

Kuvanveistäjä Sigrid af Forsellesin reliefisarjan Ihmissielun kehitys osia on sijoitettu kirkon pääeteiseen ja parvelle. Reliefisarja oli Forsellesin päätyö, jota hän työsti vuosikautia. Taiteilija Hannes Autere veisti nykyisen puisen alttaritaulun ja kuorin triumfikaaresta roikkuvan krusifiksin vuonna 1956. Alttaritaulun Tulkkaa minun luokseni malleina toimi tavallisia 1950-luvun kalliolaisia.

Erinomaisesta akustiikastaan ja uruistaan tunnetun kirkon ranskalais-romanttiset pääurut sijaitsevat nykyään kirkon takalehterillä. Vuodelta 1987 peräisin olevat kuoriurut ovat barokkityyliset. Jean Sibelius sävelsi vuonna 1912 valmistuneen kello-sävelmän kirkon tornin seitsemälle pronssikellolle. Sävelmä soitetaan päivittäin klo 12 ja 18.

Koko kaupunginosan maamerkki

Kallion kirkon sisätilat ovat peruskorjausten ja muutostöiden johdosta muuttuneet alkuperäisestä asustaan merkittävästi. Esimerkiksi Sonckin suunnitelmien mukaisesti kuoro- ja urkulehteri sijaitsivat alun perin kirkon kuorissa. Myös kaupunginosa Kallio on muuttunut kirkon ympärillä sadassa vuodessa. Työläiskaupunginosana tunnettu Kallio on muuntautunut opiskelijoiden ja taiteilijoiden suosimaksi asuinalueeksi. Televisiosarja Kotikatua on kuvattu Kalliossa vuodesta 2004.

Kallion kirkko
Itäinen Papinkatu 2
00530 Helsinki

Avoinna:
ma, ti, ke ja pe klo 12–17
to klo 12–19
la–su klo 10–18.

Kallion kirkko — Unioninkatua pitkin tähyilevä temppeli

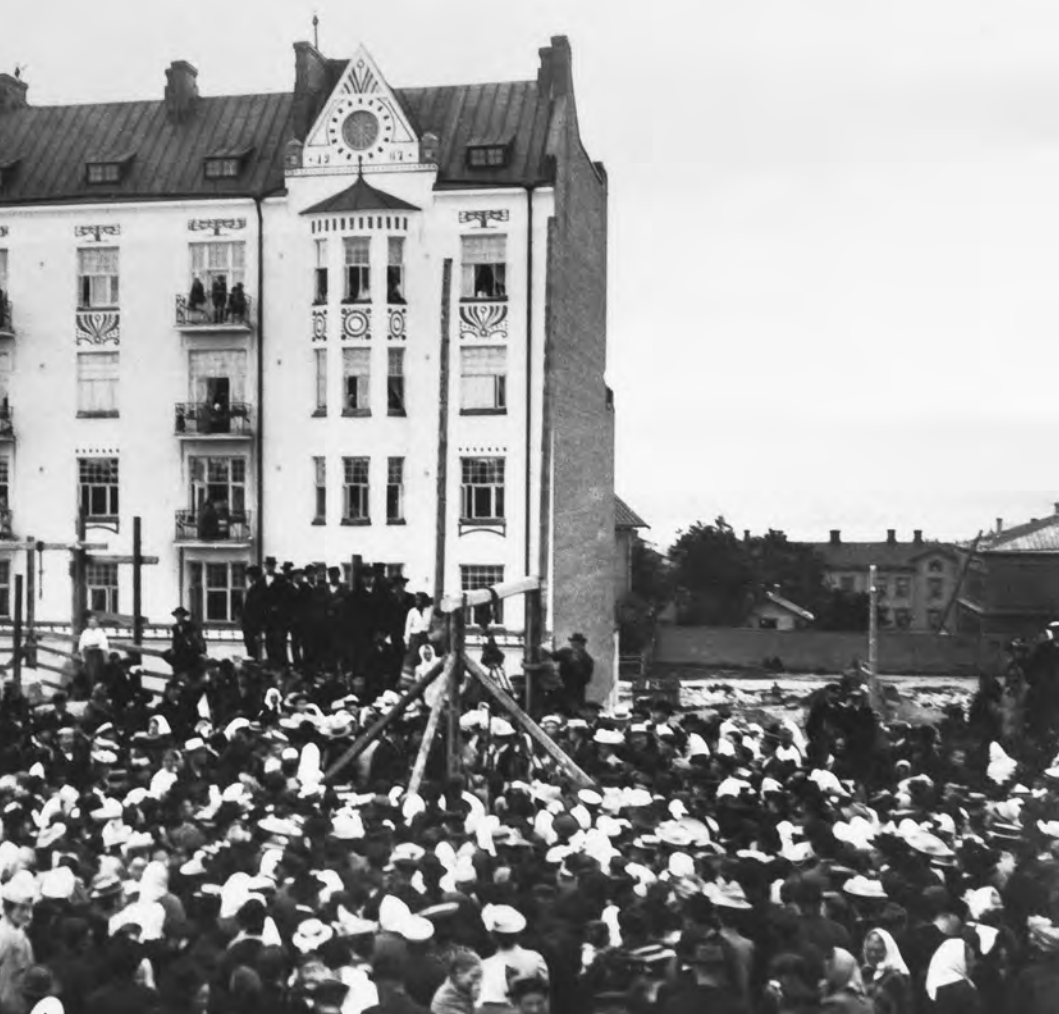
KATJA TIKKA

Kirjoittaja on Suomen ja
Pohjoismaiden historian sekä
taidehistorian opiskelija.

Pitkänsillan pohjoispuolelle
päättiin rakentaa kirkko
Sörnäisten suomalaiselle ja
ruotsalaiselle seurakunnalle
vuonna 1905. Kallion kirkon
peruskiven muuraustilaisuus
pidettiin vuonna 1908.
Taustalla Itäinen Papinkatu
3. Kuva: Helsingin
kaupunginmuseo.

Jylhä harmaagraniittinen kivikirkko vartioi korkealta kirkonmäeltä eteläistä Helsinkiä. Kallion kirkko on Hakaniemen torilta katsottuna vankka kivinen rakennus. Se saattaa näyttää ensi katsomalta vain pelkältä tornilta. Kirkon piirtänyt arkkitehti Lars Sonck on ehkä tarkoituksella halunnut herättää kuljikijan huomion tehdessään kirkosta epätyypillisen. Sen sijainti mäellä ja pitkän katuakselin päässä antavat aineksia majesteettillisuuteen, jonka arkkitehti on oivaltaen hyödyntänyt nostaen kellotornin esille. Julkisivun raskaat graniittiharkot vastakohtanaan sirot kivistä hakatut ornametit lisäävät rakennuksen persoonallisuutta. Ornamentiikka sisältää pyöreyttä, neliöitä ja toistoa, jotka muodostavat abstrakteja sommitelmia ja luonnonkuvioita. Kiveen hakattujen kuvioiden vahvat viivat kohottavat muodot

irti tornin pinnasta. Jotkin tornin kuva-aiheista tuovat näin mieleen jopa sarjakuvamaisuuden. Kallion kirkon korkeudentuntualisäivätorninpystylinjaiset kuvioinnit, joista osa näyttää lähes valuvan alaspäin pitkin kirkon pintaa. Kirkko on kuin kivinen ja tiivis laatikko, joka seisoo jäsennellyn ryhdikkäänä keskellä kivistä kaupunkia. Tunnelma ympäristöineen on taseapainoinen.

Hallitseva kirkontorni

Mistä Sonck on löytänyt aiheensa kirkon muotoihin ja koristekuvioihin? Vuonna 1870 syntynyt Lars Eliel Sonck oli jo lähes nelikymmenvuotias, jonkin verran maailmaa nähnyt arkkitehti suunnitellessaan Kallion kirkon. Kirkkoihin hänellä olikin aivan erityinen suhde, sillä isä Knut Emil Sonck oli pastori ja myöhemmin kirkkoherra. Larsin ollessa kahdeksanvuotias perhe muutti Kälviältä Ahvenmaalle isän uudelle työpaikalle Finströmin kirkolle. Finström on vanha rautakautinen asuinpaikka, jonka tunnusmerkkinä on keskiaikainen graniittinen kivikirkko 1400-luvulta. Finströmin kirkko on yksi Suomen vanhimmista säilyneistä kirkoista. Se erottuu myös muista Ahvenanmaan keskiaikaisista kirkoista korkealla tornillaan, joka hallitsee maisemaa kauas. Torni on jyrkyydessään erityinen koko Pohjoismaissa ja sen arvellaan saaneen vaikutteita Pohjois-Saksan kirkoista. Kuinka paljon lapsuudenaikainen isän kotikirkko onkaan vaikuttanut Sonckin käsityksiin kirkoista? Talvinen koulunkäynti Turun ruotsalaisessa reaalikoulussa ei vienyt häntä henkisesti yhtään kauemmaksi saaris-

Näkymä nykyiseltä Kaarlenkujalta etelään vuonna 1911.
Kallion kirkko valmistui seuraavana vuonna 1912. Kuva: S. Brander,
Helsingin kaupunginmuseo.

tolaisluonnosta, vaan hän koki aina olevansa ahvenanmaalainen. Lapsuuden visuaaliset kokemukset kantavat läpi elämän. Vaikka ne saattavat ja-lostua erilaisiin muotoihin, eivät ne koskaan katoa. Finströmin on täytynyt olla Sonckille eräänlainen peruskirkkotyyppi, joka on väreillyt inspiroitumisen taustalla.

Ennen Kallion kirkkoa Sonck oli piirtänyt selkeästi kevyempiä jugendtyylisiä kirkkoja, jotka muistuttivat etäisesti satulinnoja. Tällaisia olivat Turun Mikaelin kirkko ja Tampereen Tuomiokirkko, joissa Sonck käytti tiiltä ja graniittia, mutta joissa oli monta pientä tornia hajottaen kirkon muodon moninaisemmaksi. Kallion kirkko taas on yksinkertaisen jyhkeä, aivan kuten keskiaikainen kivikirkkokin. Kirkosta voi myös löytää itämaisia piirteitä ja sen on sanottu muistuttavan Jerusalemin Salomonin temppelinä.

Luonto lähellä Kalliossa

Lars Sonck valmistui arkkitehdiksi Turussa vuonna 1894 vuosikurssinsa parhaimmalla todistuksella. Hän oli tuolloin jo voittanut Turun Mikaelin kirkon suunnittelukilpailun. Ura kansallisromanttisten rakennusten piirtäjänä oli alkanut. Jo varhemmin opiskeluaikanaan Sonck oli ollut tiiviisti tekemisissä graniittisten kivikirkkojen kanssa. Hän osallistui tuolloin Suomen Muinaismuistoyhdistyksen järjestämille taidehistoriallisille retkille, joiden tarkoitus oli kartoittaa suomalaista kansankulttuuria. Kesän 1892 retkellä Sonckin taitava kynä on ollut jatkuvassa työssä: hän tallensi kahdentoista eteläisen Suomen kivikirkon täydelliset pohjapiirustukset. Lisäksi hän perehtyi usean kirkon sisätilojen ornamenttiikan kopioimiseen. Näin yhden kesän aikana kertyi yli sata taidehistoriallista piirustusta. On helppo kuvitella Sonck ruutiinomaaisesti tallentamassa hänelle tutunmallisten kivikirkkojen piirteitä ja ominaisuuksia. Yksi kerrallaan ja erityisellä antaumuksella on esimerkiksi piirretty talteen Tyrvään kivikirkon kuoriosan hedelmät ja kukat. Ruusut, laakerinlehdet, taatelit ja sinikellot ovat kauniisti kansissa museoviraston kuva-arkistossa tänäkin päivänä.

On selvää, että opiskeluaikojen kesätyö on vaikuttanut Sonckin ajatteluun kirkkoista ja niiden sisätiloista. Lisäksi lapsuuden kotikirkko Finström on tunnettu 1400-luvulta peräisin olevista seinämaalauksista. Kuinka paljon Sonck on pikkupoikana tutkinut kirkon kuviointoja? Kallion kirkon ulkopinnan koristelussa on abstraktin kuvioinnin lisäksi nähtävissä myös luonnonmuotoja kuten kukan terälehtiä. Sisäseinillä taas koho-ornamentiikka on pehmeää ja hillittyä. Kuviointi on sijoiteltu seinien rajapintoihin ja koristeiksi kaareviin osiin. Ulko- ja sisäosien koristeaiheita yhdistävät kosketus luontoon. Aivan kuten kirkon karkea graniitti kuvasti luontoa ja väkevä lujaa kallioperää, kuuluivat myös kasvit 1900-luvun alun kansallisromanttiseen aiheaineistoon. Sonck ei poikennut ajan hengestä julkisivumateriaalin valinnassaan, sillä luonnonkivi oli ollut tuohon aikaan jo vuosikymmenen muodikas. Huomiota herättävää silti on, ettei kirkon julkisivun aihemaailma koskettele suoraan kristinuskoa muutoin kuin vähäisessä ristikuvioinnissa. Katsojalle on

jätetty tilaa löytää itse tyylielityistä muodoista kristillisyyttä. Sisätilan lukuisat selkeät kasviaiheet sen sijaan ovat kristillisiä symboleita.

Arkkitehdin uran huipennus

Kallion kirkko sijoittuu Sonckin kansallisromanttisen suunnittelukauden loppuvaiheeseen. Hän oli sitä ennen piirtänyt aimo tukun helsinkiläisiä arvotakennuksia, kuten Eiran sairaalan ja asuintalon Pohjoisranta 10:ssä. Kallion kirkko viimeisimpänä on ehdottomasti komein Sonckin suunnittelemista isoista kirkkoista. Siinä tihentyy arkkitehdin halu käyttää raakaa ja rouheaa luonnonkiveä ja silotella se sitten hienoilla yksityiskohdilla. Kirkossa on nähtävissä askel modernimpaan ja kokeilevaan suuntaan, joita arkkitehti toisti myöhemmin luonnonkivipintaisissa Naantalin Kultarannan huvilassa sekä Helsingin puhelinyhdistyksen talossa.

Sonck on todennut Ahvenanmaan luonnon olevan lähimpänä hänen sie-lunmaisemaansa. Hänet tiedettiin luontoihmiseksi, joka muutti kesäisin Ahvenanmaalle suunnittelemaansa ateljeetaloon nimeltä Lasses villa. Hänen kerrotaan istuskelleen usein tummina elokuisina iltoina terassillaan tunnelmasta mykistyneenä ja inspiraatiota odottaen.

Vuonna 1920 Sonck nimitettiin professoriksi, jolloin hänen asemansa ja tunnettavuutensa viimeistään vakiintuivat. Sonckin arkkitehtuuri on tänään nähtävissä monessa muodossa ympäri Helsinkiä. Ne ovat tervehdyksiä omalta ajaltaan ja niistä voi suoraan tunnistaa arkkitehdin kynänjäljen. Kallion kirkko on näistä ehkä juuri se rakennus, jossa lisäksi arkkitehdin oma historia on parhaiten luettavissa.

Sigrid af Forsellesin reliefisarja Ihmissielun kehitys

LIISA LINDGREN

Kirjoittaja on kuvanveistoon
erikoistunut taidehistorian
dosentti.

Sigrid af Forsellesin viisiosaisen
reliefisarjan Ihmissielun kehityk-
sen kolmas osa Vuorisaarna on
sijoitettu Kallion kirkon pääetei-
seen. Kuva: Helsingin kaupun-
ginmuseo.

Kuvanveistäjän ura oli 1800-luvun naistaiteilijalle haaste niin koulutuksen kuin uskottavuudenkin kannalta. Käsitukset kuvanveistosta erityisen miehisenä taiteenlajina ja fyysisesti raskas työ eivät suosineet naisia. Kuitenkin osa Suomen ensimmäisen akateemisen koulutuksen saaneen veistäjä sukupolven edustajista oli naisia.

Sivistyneen ruotsinkielisen kodin tyttärenä Sigrid af Forselles (1860–1935) oli aikansa tyypillinen taideopiskelija. Helsingin Saksalaisen tyttökoulun ja sveitsiläisen sisäoppilaitoksen kasvatti aloitti 16-vuotiaana opintonsa Suo-

men Taideyhdistyksen piirustuskoulussa. Viimeisenä kouluvuotenaan 1880 hän sai muuttamaan kuukauden ohjausta kuvanveiston alkeisiin Robert Stigelliltä. Ystävällinen ja avulias kuvanveistäjä suhtautui naiskollegoihin tavalista mutkattomammin.

Oletettavasti Stigell myös rohkaisi oppilastaan af Forsellesia jatkamaan opintojaan Keski-Euroopassa. Kuvanveistäjäksi ryhtyminen edellytti kotimaassa saatujen niukkojen perusopintojen jälkeen täydennyskoulutusta ja erikoistumista ulkomailla. Pariisi syrjäytti Rooman jatko-opintojen kohteena 1870-luvulla. Helsingin taide-elämää ei voinut verratakaan Pariisin stimuloivaan kansainväliseen ilmapiiriin.

Oletettavasti Stigell myös rohkaisi oppilastaan af Forsellesia jatkamaan opintojaan Keski-Euroopassa. Kuvanveistäjäksi ryhtyminen edellytti kotimaassa saatujen niukkojen perusopintojen jälkeen täydennyskoulutusta ja erikoistumista ulkomailla. Pariisi syrjäytti Rooman jatko-opintojen kohteena 1870-luvulla. Helsingin taide-elämää ei voinut verratakaan Pariisin stimuloivaan kansainväliseen ilmapiiriin. Syksyllä 1880 Sigrid af Forselles sai suostuteltua vanhempansa antamaan hänelle luvan matkustaa Pariisiin. Ranskassa af Forsellesin lähipiiriin kuului piirustuskoulun aikainen ystävä Helena Westermarck.

Tulokas kirjoittautui suomalaisten suosimaan Académie Julianiin, jossa naisilla oli mahdollisuus harjaantua myös elävän mallin piirtämisessä. Kuvanveiston opetusta Julianin akatemia ei kuitenkaan tarjonnut, joten neuvokkaana opiskelijana hän hakeutui arvostettujen kuvanveistäjien Alfred Boucher'n ja Auguste Rodinin yksityisoppilaaksi. Rodinin ateljeeapulaisena af Forselles osallistui opettajansa tunnetun monumentin Calais'n porvareiden toteuttamiseen.

Työskentely vanhemman mestarin kanssa opasti aloittelevaa taiteilijaa monumentaalitehtävien vaatimiin moninaisiin taitoihin. Oppi Ro-

Näkymä Kallion
kirkolle Unioninkadulta
1950-luvulla. Kuva:
Poutiainen, Helsingin
kaupunginmuseo.

dinin luona sekä teosten saaminen esille salonkinäyttelyihin antoivat af Forsellesille myös varmuutta ja uskallusta. Nuori taiteilija tunsu itsensä kypsäksi itsenäiseen työskentelyyn, ja hän hakeutui vuonna 1887 Firenzeen paneutukseen oman suurtyönsä suunnitteluun. Varhaisrenessanssin mestarien kuten Lorenzo Ghibertin, Donatellon sekä della Robbia -veljesten taide auttoi af Forsellesia syventymään moniosaiseen korkokuvaan Ihmissielun kehitys.

Teosofia ja uskontojen yhteinen ydin

Sigrid af Forselles työsti yli kymmenen vuoden ajan uskonnollisaiheista suurhankettaan, ensin Firenzessä ja myöhemmin Pariisissa, jonne hän palasi talvella 1891–92. Taiteilija käsitteli uskonnollisiksi tulkittavia aiheita myös lukuisissa pienemmissä teoksissa, joita hän työsti suurhankkeensa rinnalla.

Kulttuurielämässä uudenvuoden henkinen etsintä oli kuitenkin avannut näköaloja kristinuskon ulkopuolisille tahoille ja herättänyt kiinnostuksen okkultismiin, ruusuristiläisyyteen, spiritismiin ja teosofiaan. Virtaukset vaikuttivat vahvasti myös kuvataiteeseen, etenkin mystiikkaan taipuvaan symbolismiin. 1890-luvun kuluessa myös Sigrid af Forselles, joka uskoi vahvasti omiin spiritistisiin ja henkiparantamisen kykyihinsä, paneutui yhä syvemälle okkultismiin. Tiivis seurustelu henkimaailman kanssa etäännytti häntä ystäväpiiristään.

New Yorkissa 1870-luvulla järjestäytynyt teosofinen liike saavutti Pohjoismaat 1880-luvulla. Suomessa sen aatteet koskettivat erityisesti ruotsinkielistä väestöä. Lehdistö suhtautui vapaamielisesti liikkeeseen, joka tunnuslauseensa mukaan piti totuutta kaikkia uskontoja korkeampana. Okkultismin ohella teosofian oppeihin sulautui buddhalaisuuden ja hindulaisuuden opetuksia jälleensyntymisestä ja karman laista. Luterilainen kirkko ei pyrkinyt hillitsemään teosofian suosiota vastaamalla aktiivisesti vuosisadan vaihteen henkiseen etsintään.

Teosofia painotti kaikkien uskontojen yhteistä totuuden ydintä. Liike korosti ihmisten keskinäistä veljeyttä ja suvaitsevaisuutta. Ihmisen kehittymismahdollisuuksien korostaminen sopi hyvin myös työväenliikkeen yhteiskunnallisten uudistusten tavoitteisiin. Opillisista ristiriidoista huolimatta Uuden testamentin ja etenkin vuorisaarnan opetuksia tulkitseva teosofia ei vaatinut luopumista kristinuskosta.

Asuttuaan 1890-luvun lopulla joitakin vuosia Helsingissä Sigrid af Forselles palasi Ranskaan. Pienessä ateljeessaan Boulevard St Germainillä hän työsti osa kerrallaan reliefisarjansa esittelykuntoon. 1900-luvun alkuvuosina taiteilija esitteli osat Pariisin salongissa, Ranskan taideakatemian virallisessa näyttelyssä. Ponnistus kannatti sillä af Forselles kutsuttiin ensimmäisenä suomalaisena naistaiteilijana Pariisin salongin associéeksi, mikä merkitsi Ranskan johtavan taiteilijajärjestön jäseneksi hyväksymistä. Tunnustus oli tärkeä, sillä se saattoi johtaa tilaukseen ja mahdollisuuteen valottaa teos pronssiin.

Kovan onnen monumentaaliteos

Ranskasta ei löytynyt teokselle tilaajaa, joten taiteilija toi suurtyönsä Helsinkiin Ateneumissa järjestettyyn naistaiteilijoiden näyttelyyn vuonna 1908. Vastaanotto oli kuitenkin ristiriitainen, ja kritiikissä kiteytyivät yleisesti naisten taidetta kohtaan tunnetut ennakkoluulot. Taiteilijan katsottiin uskaltautuneen suurtyöhön liian varhain. Monumentaalikoon vaatima mestarillisuus olisi edellyttänyt kypsymistä vaatimattomissa tehtävissä. Taiteilijalta koettiin puuttuvan myös henkilökohtaista elämäkokemusta.

Suurteos jäi Suomeen, mutta pronssin sitä ei valettu. Ensimmäinen osa, Edda-runojen maailmanloppua kuvaava ragnarök-aiheinen Ihmisten tais-telu, ostettiin Antellin kokoelmaan vuonna 1909. Se on nykyään Ateneumin taidemuseossa. Neljä muuta osaa taiteilijan äiti lahjoitti Kallion kirkolle. Sarjan toisen osan, Vanhan testamentin Baabelin vankeuteen liittyvän Vankeuden sekä kolmannen ja keskeisen osan eli Vuorisaarnan sijoittaminen kirkon eteiseen ei tee oikeutta teokselle. Neljäs osa, sielujen vapautumista kuvaava Kotimatka ja sarjan päättävä taivaallinen Kotiintulo sijoitettiin urkuparvelle.

Reliefisarja Ihmissielun kehitys on af Forsellesin päätyö. Vastoin taiteilijan toiveita monumentaalinen sarja hajautui, ja teosten sijoittelu Kallion kirkossa oli pettymys. Ensimmäisen osan puuttuminen kokonaisuudesta hämärsi taiteilijalle niin tärkeän teosofisen painatuksen uskontojen yhteisestä ytimestä. Loppusarjasta se teki kuitenkin korrektiin kirkolliseen ympäristöön.

Sigrid af Forselles asui elämänsä viimeiset vuosikymmenet Firenzessä. Jo 1900-luvun vaihteessa hän oli ryhtynyt muovailemaan uurnia. Siirtyminen pienimuotoiseen työskentelyyn huomioitiin positiivisesti, sillä toisin kuin kuvanveiston, taidekäsityön ajateltiin sopivan naiselle. Helena Westermarck kirjoitti silti kirjassaan *Tre konstnärinnor* (1937), että hänelle Sigrid af Forsellesin ura kuvanveistäjänä osoitti naisen kykenevän toimimaan taiteenaloista miehisimmällä.

Kallion urut

SIRKKA-LIISA

JUSSILA-GRIPENTROG

Kirjoittaja on Kallion
seurakunnan kanttori.

Kallion kirkon ensimmäisten urkujen pillistö oli hajautettu etu- ja takalehterille. Uruissa ilmeni niin paljon vikoja, että niille jouduttiin pian tekemään mittavia korjauksia. Kuva on otettu Suomen ensimmäisiltä kirkkopäiviltä, jotka järjestettiin Kallion kirkossa tammi-kuussa 1918. Kuva: E. Sundström, Helsingin kaupunginmuseo.

Kun Kallion kirkko sata vuotta sitten valmistui, sai se samalla myös ensimmäiset urkunsu. Ne oli tilattu saksalaiselta Schlag et Söhne -firmalta. 52-äänikertaiset urut olivat rakenteeltaan varsin erikoiset. Suurin osa soitinta sijaitsi kirkon etulehterillä alttarin yläpuolella. Yksi pillistö sijoitettiin kirkon takaparvelle ja toinen kaukopillistö alttarin yläpuoliseen tornihuoneeseen. Pillistöjen "hajasijoitus" oli toimivuuden ja soittajien kannalta todella hankala. Kuuluisan italialaisen urkuri Enrico

Kallion kirkon vuonna 1995 valmistuneet pääurut on sijoitettu kirkon takalehterille. Urkujen hienosta soinnista kertoo, että Sibelius-Akatemia käyttää Kallion urkuja säännöllisesti opetukseen. Kuva: P. O. Welin, Helsingin kaupunginmuseo.

Bossin soittaessa kirkon vihkiäiskonsertissa 1912, uruissa ilmeni niin paljon vikoja, että taiteilija kieltäytyi soittamasta suunniteltua toista konserttia. Se siirrettiinkin pidettäväksi Johanneksen kirkkoon. Ongelmat olivat sitä luokkaa, että Kangasalan Urkutehdas teki uruille isohkon korjaus- ja muutostyön vuona 1932.

Kirkon remontin yhteydessä 1956 päätettiin urut siirtää kokonaan takalehterille. Muusikoiden ja kuoron liikehdintä seurakunnan silmien edessä vei liikaa kirkkovieraiden huomiota itse pääasiasta. Kangasalan Urkutehdas sai lähes mahdottoman työn tehdäkseen. Takalehterille haluttiin 70-äänikertainen soitin, jonka sijoittaminen niukkaan tilaan tuotti rakentajille harmaita hiuksia. Uusista uruista ei lopulta tullut mitään merkittävää konserttisoitinta. Urkujen huoltokirja kertoo surullista tarinaansa toistuvista vioista. Tyyllisesti soitin oli hyvin epäyhtenäinen. Oli haluttu ns. kompromissittyylliset urut, joilla voisi soittaa kaikentyylistä musiikkia. Lopputuloksena oli kuitenkin se, että juuri mikään musiikki ei päässyt kunnolla oikeuksiinsa soittimella. Taiteellisesti uskottava musisointi oli näillä uruilla mahdotonta. Urkujen moottorin päälle kytkeminen aiheutti sellaisen taustakohinan, että harjoittelu jäi kirkossa minimiin.

Barokin sointeja kirkossa

Kallion muusikot alkoivat 1970-luvulla nostaa ääntään saadakseen kunnan soittimen. Rahapulaan vedoten suostuttiin vain vanhojen urkujen korjaamiseen. Loppuviritys jäi kuitenkin tekemättä, kun Kangasalan Urkutehdas keväällä 1980 ajautui konkurssiin. Kirkkoherran tukemana alkoivat kantorit laatia kirjelmiä ja lausuntoja toiveittensa tueksi. Kun pääurkujen uusimisesta ei haluttu kuullakaan, kokeilimme ”kepillä jäätä”, eli anoine me pienempiä kuoriurkuja! Ja kuinka ollakaan, keväällä 1987 valmistuivat Kangasalan Urkurakentamon 19-äänikertaiset barokkityyliset urut!

Tyyluurkuajattelu oli levinnyt maailmalla 1970-luvulla ja muutamien kansainvälisten urkugurujen välityksellä tullut tunnetuksi myös Suomessa. Urkurit alkoivat tehdä ulkomaanmatkoja ja pääsivät opiskelemaan vanhoissa kulttuurimaissa, kuten Saksassa, Ranskassa, Italiassa ja Espanjassa. Korvat alkoivat aueta, kun päästiin kuulemaan aitoja barokin tai romantiikan sointeja. Kalliossa oli asialle suotuisa maaperä ja muusikoilla hyvät taustajoukot. Kun vihreää valoa oli näytetty, oli päämäärä selvä: Kallioon haluttiin pohjois-saksalaista barokkityyliä edustava soitin, koska se on tyypiltään käyttökelpoisin.

Kallion soitinta varten urkujenrakentajat tekivät tutkimusmatkoja Hollantiin ja Pohjois-Saksaan. Kerättiin tietoa vanhoista rakennustavoista ja materiaaleista, joita sitten sovellettiin menestyksekkäästi Kallion soittimeen. Kuoriuruista tulikin varsin tärkeä merkkipaalu Suomen urkuhistoriassa.

Halukkaiden konsertoijien jono oli pitkä. Harjoittelustakin tuli silkkaa juhlaa. Sen määrästä kertoo se, että koskettimet jouduttiin uusimaan jo 20 vuoden jälkeen, koska ne olivat kuluneet kuopalle! Puisien koskettimien si-

jaan vaihdettiin nyt lehmän luusta tehdyt, koska ne kestävät paremmin ko-
vaakin harjoittelua.

Romanttiset pääurut takalehterille

Lehteriurkuasian ajamista jatkettiin kuitenkin päämäärätietoisesti. Sinnik-
kyys tuotti tulokseksi vihdoinkin 48-äänikertaiset romanttiset pääurut, jotka
ruotsalainen Åkerman & Lund -firma sai valmiiksi vuonna 1995. Tyyliisuun-
naksi oli valikoitunut ranskalaistyyppinen soitin, koska se puuttui Suomen
urkukartalta ja merkittävä osa romantiikan urkurepertuaaria on kirjoitettu
juuri tälle soitintyypille. Ensimmäistä kertaa Suomessa päästiin esittämään
mm. Franckia, Widoria ja Vierneä oikeanlaisilla uruilla. Tämä meillä uusi
urkutyypin vaati jälleen rakentajilta opintomatkoja Ranskaan ja Espanjaan,
sillä urkujen esikuvaksi oli valittu Cavallé-Collin soittimet. Asiantuntijak-
si saimme alan spesialistin, Kurt Luedersin, jonka kautta järjestivät myös
pääsy ranskalaisten huolellisesti varjelluille urkuparville.

Innostus oli valtava! Radionauhoja ja levytyksiä tehtiin uusilla uruilla
ennätysvauhtia. Myös Kallion pääuruista tuli merkkipaalu ja esikuva mo-
nille uusille uruille. Kyseessä oli hyvin kansainvälinen projekti. Suunnitte-
lijana toimi amerikkalaissyntyinen Pariisissa asuva musiikin tohtori Kurt
Lueders, ja rakentaja oli ruotsalainen. Pillejä valmistettiin Ruotsissa, Hol-
lannissa ja Saksassa, ja emaliset rekisterikyltit tehtiin käsityönä Virossa. Ää-
nittäjät olivat suomalaisia. Soittimeen tutustujia on riittänyt vuosikausiksi
eri puolilta maailmaa.

Urkujen suosio jatkuu

Kirkon pitkäkaikuista akustiikkaa on jouduttu muokkaamaan korvalle ystä-
vällisemmäksi lisäämällä penkkeihin pehmusteita. Nykyisellään akustiikka
onkin ihanteellinen mitä moninaisimmalle musisoinnille. Kallion pääuruil-
la voidaan saada aikaan hyvin monenlaista sointia, myös orkestraalista, käyt-
tämällä muita instrumentteja jäljitteleviä äänikertoja huiluista trumpettei-
hin. Taitava tulkitsija pystyy loihtimaan valtavan skaalan hiljaisista sävyistä
veret pysähdyttävään pauhuun.

Kalliota on kutsuttu jo pitkään ”urkujen mekaksi”. Kallion urkujen lisäk-
si lähistöllä ovat myös historiallisesti arvokkaat ja hienosti soivat urut sekä
Diakonissalaitoksen kirkossa että Pyhän sydämen kappelissa. Nykyään kal-
liolaisia hemmotellaan noin 80 konsertin vuosivauhdilla.

Että ihan naimisiin

ESA SILJAMÄKI

Kirjoittaja on Kallion kirkon entinen kirkkoherra.

Kallion kirkossa vihittiin 1950-luvulla enimmillään 39 paria päivässä, kun useita pareja vihittiin yhtäaikaaisesti. Kuva: V. Kannisto, Helsingin kaupunginmuseo.

Mikäs siinä. Lauantait olivat vielä 1960-luvulla työpäiviä. Laitokset ja virastot palvelivat kuusi päivää viikossa. Ryhdyttiin katselemaan kanslistin tuomia papereita, pieniä kortteja, joissa oli kaikki henkilöä koskevat kirkonkirjatiedot. Siitä papereita kirjoittamaan: "etten ole sukua etenevässä tai takenevassa polvessa enkä" Julkisenä kuulutuksena kaikkien avioliittoon aikovien nimet "naulattiin" viikoksi kirkkoherranviraston ilmoitustauluun ja pitkät nimiluettelot luettiin sunnuntaisin jumalanpalveluksissa. Jokaiselle vuoden viikolle riitti Kallion seurakunnassa 10 vihkiparia vihittäviksi siihen aikaan.

Naimisiin mentiin usein myös välttämättömyyden sanelemana. Vuokranantaja ei suostunut tekemään vuokrasopimuksen kuin avioparin kanssa. Tai vauvan tulo yllätti ja oli asiallista mennä naimisiin ennen lapsen syntymää. Lapsen isän ei tarvinnut silloin antaa erillistä tunnustusta papille ja sukunimiäkin tuli samalla kuntoon. Ulkomailla muut kuin naimisissa olevat eivät päässeet samaan hotellihuoneeseen. Vihkitodistus oli kirjoitettava matkaa varten valmiiksi vihkiraamatun väliin.

Äkkiä avioon

Jo 50-luvulla oli luovuttu siitä, että samalla kertaa vihittiin monta paria. Parhaimmillaan Kallion kirkossa vihittiin 39 paria yhden päivän aikana. Myöhemmin, kun parit vihittiin erikseen, oli aikataulu kirkossa hyvin tiukka. Pappi oli varsin harvoin mahdollisuus tavata vihkiparia ennen vihkimistä, eikä sitä juuri odotettukaan. Piti päästä äkkiä naimisiin. Vihkipari tuli kirkkoon kymmenen minuuttia etukäteen. Eteisessä vahtimestari kertoi lyhyesti miten papin edessä toimitaan. Alttarilla pappi tapasi ensimmäisen kerran vihittävät, ja valitettavan usein se oli myös viimeinen kerta. Joinakin viikonvaihteina pappi saattoi kulkea kirkon ja kappelin väliä, vihkiä tai kastaa lapsen 15 minuutin välein. Tarvittiin huolellinen ja osaava sakaristovahtimestari pitämään kaikki asiakirjat järjestyksessä, vihkiraamatut allekirjoitettavina ja kastepaperit tarkistettuina.

Ei ollut harvinaista, että vihittävät tulivat ilman hääväkeä ja toivoivat, että kanttori ja vahtimestari merkitään todistajiksi. Samoin kastetilaisuudessa oli usein vain vanhemmat ja kaksi kummia läsnä. Joskus rohkaistuinkin kysellemään vanhemmista tai kavereista, kun ketään ei ollut paikalla. ”Kerrotaan sitten kesällä vanhemmille, kun mennään kotipuoleen käymään ja katsotaan, koska kaverit huomaavat sormukset.” Eipä näissä monissa vihkimisissä tainnut olla erityistä hääjuhlaa ollenkaan, mentiin paikalliseen kahvilaan kahville tai ravintolaan muiden joukkoon illalliselle.

Kappeliin ruokatunnilla

Kerran ilmestyi puolenpäivän aikaan virastoon Kone ja Silta -yhtiön haalareissa kulkeva pariskunta. Kädet oli pesty. Pari kyseli vapaata pappia vihkaistamaan nopeasti, ettei ruokatunti menisi pitkäksi. Siinä sitten tarkastettiin kuulutuspaperit ja lähdettiin kappeliin. Raamattua kirjoittaessa kerroin nopeasti mitä vihkimisessä tapahtuu. Neljässätoista minuutissa oli asiasta selvittävä. Kaksi vahtimestaria huudeltiin kiireesti todistajiksi kuulemaan papin puhetta. Kaikki meni hienosti. Mitään ei tarvinnut jättää vihkikaavasta pois. Pari näytti aidosti onnelliselta ja tapahtuneeseen tyytyväiseltä, ja vihkiraamattu pantiin muovikassiin. Pari lähti kiireesti takaisin töihin Hakaniemeen. Tuulikaapissa ulos mennessään morsian katseli vasenta kättään ja ovenraosta kuului hieman jännittänyt tokaisu: ”Saas nähdä huomaavtko kaverit, että mentiin naimisiin.”

Hynttyyt yhteen

Erään toisen kerran virastoon tuli ennakoon ajan varannut pariskunta. Vараajien yhteisikä oli reilusti yli 160 vuotta. Olimme tottuneet vihkimään lähinnä nuoria ja joskus keski-ikäisiä pareja. Vihittävät olivat pukeutuneet tyylikkäästi. Morsiamella oli valkoinen hame ja sulhasella tyylikäs musta puku ja musta kravatti. Jälleen mentiin kappeliin ja ryhdyttiin kirjoittamaan vihkiraamattua. Vihittävät eivät tahtoneet nähdä kunnolla naarmuuntuneiden silmälasien läpi papin oikeinkirjoitusta. Niinpä sulhanen kurkisteli vasemman korvan kohdalla ja morsian oikeaan olkapäähän leukaansa nojaten kirjoituksen onnistumista. Kun kuulokin oli hieman heikko, oli kummankin puheääni huutamisen puolella.

Sulhasen muutama lapsenlapsi oli tullut paikalle todistajiksi. Hääpari oli sitä mieltä, että jaksavat seistä koko toimituksen ajan. Morsian piti pitkiä neilikoita aivan tyvestä kiinni niin, että ne huojuivat hauskaasti silmiemme edessä. En muista, mitä 25-vuotias pappi osasi sanoa isoisovanhempiansa ikäiselle hääparille, mutta onnellinen hetki siitä tuli. Kysyessäni sulhaselta avioliittokysymystä: ”Kaikkitietävän Jumalan kasvojen edessä ja näiden todistajien läsnä ollessa kysyn sinulta NN” — sulhanen siihen leskimiehen kiireellä: ”Tahdon!” — ”tahdotko ottaa YY:n” — sulhanen morsiantaan vilkaisen: ”Tahdon!” — ”aviopuolisoksi ja osoittaa hänelle uskollisuutta ja rakkautta sekä hyvinä että pahoina päivinä aina kuolemaan asti?” — sulhanen kolmannen kerran huokaisten, mutta ponnekkaasti: ”Tahdon!!”

Morsian neiti-ihmisenä jaksoi odottaa vihikikysymyksen loppuun saakka ja vastasi pappia tiukasti silmiin katsoen aidosti rakastuneella äänellä: ”Tahdon”. Sormus saatiin hienosti nimettömään ja hieman ujosti huiskaittiin suukkokin. Esirukous taisi olla hieman liian pitkä, sillä ylös nouseminen vaati ponnistelua molemmilta. Mutta kun oli matkaan lähdetty, niin ”kaiken se kestää, kaiken se uskoo, kaiken se toivoo ja kaiken se kärsii”...

Onnittelujen ja halausten jälkeen olimme siitä eroamassa. Sulhanen katsele vihkitodistusta, joka oli kirjoitettu valmiiksi ja lausahti: ”Mitähän se vanhainkodin johtajatar nyt sanoo? Päästäänköhän tällä paperilla jo samaan huoneeseen asumaan!” Niin kuulemma siten kävi.

Huonovointinen sulhanen

Harmittelin ihan oikeasti sulhasen kohtaloa ja tunteita, kun sen ajan tavan mukaan oli oltu edellisenä iltana kavereiden kanssa viettämässä ilmeisen kosteaa vanhanpojan viimeistä iltaa. Muisti ei sentään ollut mennyt, mutta vatsassa kierteli eilisen illan nesteet niin totisesti, että kesken puheen osa niistä tuli suun kautta alttarikaarelle. Mitä siitä säikähtämään, sellaistaakin voi sattua. Siirryimme sakastin puolelle korjailemaan ja siistimään sattuneita vaurioita. Lohduttelin vain, että kyllä vieraat sen verran jaksavat odottaa. Onhan tässä kaveri asialla. Morsian hoiteli suntion kanssa siistimistyötä ja huokaili rauhallisesti sulhaselleen. ”Voi voi, mitä sinä Matti eilen oi-

kein söit, kun tuo on noin sileetä?” Eipä siitä sen enempää, siisti mies palasi alttarille. Kaikki sujui niin kuin mitään ei olisi tapahtunutkaan. Eikä mitään oikeastaan tapahtunut.

Kallisarvoiset muistot

Parikymmentä vuotta myöhemmin keskustelin erään lapsen äidin kanssa ristiäisten järjestämisestä. Tietysti siinä puhuttiin isästäkin ja hänen roolistaan. Uskalsinpa tapani mukaan ehdottaa, että jospa menisitte samalla kertaa naimisiin. Olisi se yllätys koko suvulle, ja monet asiat saataisivat olla helpommin järjestettävissä. Siihen lapsen äiti huokaisi suureen ääneen. ”Voi Esa, ei se nyt vaan käy. Me on otettu iso asuntolaina, eikä meillä ole varaa vuokrata tiloja ja tarjota kavereille ja suvulle päivällistä kalliiden juomien kanssa!”

Vihkimisten määrä on selvästi laskenut vuosikymmenten saatossa. Avoliitto on keksinyt sen, että yhteen muuttavat sanovat vain toisilleen ”tahdon”. Siinä ei ole mitään julkisuutta. Mutta sitten kun häistä päätetään, mennään vihille näyttävästi ja runsaan vierasjoukon keskellä. Ennen monet pariskunnat huokailivat, etteivät muista mitään mitä kirkossa tapahtui. Nykyään jokainen sana ja ilme pannaan muistoja ajatellen talteen muistitikulle. Hääparin lähtiessä kirkosta vihkimusiikin saattamana ajattelen, että myöhemmin he sitten istuvat sohvalla, katselevat ja kuulevat nuo ikuiset rakkauden sanat: ”Kaiken se kestää, kaikessa uskoo, kaikessa toivoo, kaiken se kärsii. Niin pysyvät nyt nämä kolme: usko, toivo ja rakkaus. Mutta suurin niistä on rakkaus.” Onnellisia ovat.

Rippilapset alttarilla vuonna 1927. Urku- ja kuorolehteri on poistettu sittemmin muutostöissä. Nykyinen, Tauno Kivisen suunnittelema kivinen alttaripöytä on vuodelta 1986. Kuva: E. Sundström, Helsingin kaupungin museo.

Kallio, kirkko, NYC ja minä

TEIJA MONONEN

Kirjoittaja on taide- ja
kulttuurihistorioitsija,
jonka elämä linkittyy
monella tavalla Kallioon

Kallion kirkon tornista
avautuva näkymä
Unioninakselia
pitkin etelään. Kuva:
S. Rista, Helsingin
kaupunginmuseo.

Elettiin 1980-luvun alkua. Olin päättänyt opintoni Helsingin yliopistossa ja elelin freelancerina vailla sitoumuksia. Läksin New Yorkiin. Asettauduin Sohoon, muutin Upper East Sidelle ja sieltä Keskuspuiston toiselle puolelle Upper West Sidelle. Viihdyin hyvin Manhattanilla. Sitten tuli työtarjous Helsingistä.

New Yorkista olin löytänyt vuokra-asuntoja helposti hyviltä alueilta, mutta Helsingissä vaihtoehdot olivat vähissä. Sain nihkeästi velkaa kahdesta pankista 11 %:n korolla ja viiden vuoden takaisinmaksuajalla. Ostin yksiön Torkkelinmäeltä Kalliosta.

Unioninakseli

Kävelyreitini varrelta Kalliosta keskustaan löysin Helsingin newyorkilaisimman näkymän: Kallion kirkon tornin edestä etelään avautuu pitkä, hieman kumpuileva suora akseli Siltasaaren, Hakaniemen torin ja Kaisaniemen puiston ohi, Senaatintorin viertä, Esplanadia hipoen ja lopuksi nousten Unioninkatua pitkin Tähtitorninvuorelle. Näkymä toi mieleeni New Yorkin ruutukaavan pohjois-eteläsuuntaiset suorat avenuet Upper East Sidelta Keski-Manhattanille.

Ihastuin tähän näkymään ja tunnelmaan, niin että vein aina kotimaiset ja kansainväliset vieraani kävelen Unioninkatua ja Siltasaarencatua ylös kirkon editse koitiini Torkkelinmäelle.

Unioninakseli yhdistää Kaartinkaupungin ja Kallion. Kadun varrelta löytyvät yhtälailla akateemisen Suomen kuin porvariston ja työläisten Helsinkiin liittyvät muistot ja merkit: Senaatintori ympäröivine empiretyylisine rakennuksineen, yliopisto, Kansalliskirjasto, Pyhän Kolminaisuuden kirkko, Kruununhaka, Kaisaniemi, Pitkäsilta ja sen kivikaiteisiin uurtuneet sisällissodan syvät arvet. Mäen päällä suoran kadun pohjoisena päätepiirteenä kohoaa arkkitehti Lars Sonckin suunnittelema kansallisromanttinen kirkkorakennus itsetietoisena ja ylväänä.

Kollegan kanssa Kappelista Kallioon

Havis Amandan suihkulähteeltä Kallion kirkon tornin juurelle ja siitä vähän pidemmällekin ”kävelytin” myös miespuolisen kollegani erään hauskan illan päätteeksi. Kävi ilmi, että liikuimme tämän miehen lapsuuden maisemissa. Elämänsä ensi vuodet hän oli viettänyt Agricolankadun ja Fleminginkadun kulman jyhkeässä kivitalossa, jonka ikkunoista avautui näkymät Karhupuistoon, kirjastoon ja kirkkoon. Hänet oli kastettu Kallion kirkon kappelissa ja ikuistettu valkoisessa kastekoltussa äitinsä sylissä kirkon kivimuuri ja portaat taustana.

Vaikka kollegani oli syntyperäinen kalliolainen, hänestä oli outoa, että minä olin hankkinut asunnon Pitkän sillan pohjoispuolelta. Kalliossa asunnot olivat siihen aikaan etupäässä pieniä ja vaatimattomasti varustettuja. Ennakoluulottomat taiteilijat, kirjailijat, toimittajat ja matalapalkkamaisterit hankkivat alueelta tiloja ja kunnostivat niistä itselleen työhuoneita ja koteja. Työläiskaupungin

Kastetilaisuus
Kallion kirkon
kappelissa
kesäkuussa
1955. Kuva:
Pekka Honkasen
perhealbumi

osan leima alkoi pikku hiljaa väistyä.

Sama ilmiö on tapahtunut monissa suurkaupungeissa, kuten myös New Yorkin SOHOssa, South of Houston (Street). Muutamassa vuosikymmenessä Kalliosta on tullut rennon boheemi monikulttuurinen eksoottisten tuok-sujen ja makujen North of Pitkäsilta.

Itse kotiuduin ja kiinnyin nopeasti Kallioon. Lyhyessä ajassa oli tapahtu-nut paljon asioita, jotka entistä enemmän linkittivät minua alueelle ja eri-tyisesti sen keskiössä kohoavaan kirkkoon.

Palapeli hahmottuu

Monta asiaa oli loksahdanut paikoilleen ja palapelin kuvio alkoi hahmottua. Kollega, jonka kanssa olin kävellyt Unioninkatua Kappelista Kallioon, osoit-tautui palapelin puuttuvaksi osaksi. Vierastin kuitenkin sitoutumista ja aja-tus avioliitosta tuntui piintyneelle sinkkutytölle kaukaiselta ja pelottavalta. Hyvässä vauhdissa kiitävää junaa oli enää hankala pysäyttää. Kuulutukset avioliittoon luettiin Kallion kirkossa joulukuussa ja häät siirrettiin verotek-nisistä syistä seuraavan vuoden puolelle tammikuuhun.

En löytänyt hääpukua, jossa olisin tuntenut oloni luontevaksi. Esikoi-semme odotus oli jo sen verran pitkällä, että perinteisessä valkoisessa tylli-unelmassa olisin näyttänyt turpealta huvipuistohattaralta. Olimme onneksi tehneet honeymoon-matkan Tukholmaan jo etukäteen ja siellä NK:n tava-ratalossa mallinuden päällä olin nähnyt kahisevasta silkistä tehdyn Kenzon juhlatuomuksen. Se oli siinä – hääpukuni!

Ompelin itse tilaani sopivan väljän Kenzo-muunnelman pehmeästä ja hyvin laskeutuvasta himmeän turkoosista modaalista. Promootiotanssiai-siin hankitut valkoiset kengät maalasin hääpukuni värisiksi ja koristelin morsiuskimpun kukkasilla. Hääasusteeni olivat täysin oman käden hau-te couturea. Pienen morsiuksytön valkoisen ranskalaisen vintage-leningin olin kustomoinut hänelle ja tilanteeseen sopivaksi. Läheinen ystävä oli teh-nyt sulhaspojille juhlakaulurit.

Sulhasen tärkein seremoniallinen varuste oli hänen isävainajansa vanha vihikisormus, johon oli kaiverrettu hänen äitinsä nimi ja vuosi 1953 ja sen jatkoksi minun nimeni ja vuosi 1984.

Häät Kallion kirkossa

Vihkitilaisuutta varten asettelin kirkon alttaritasanteelle lasimaljoissa pala-via kynttilöitä sekä sakastin puolelta lainattuja viherkasveja. Etummaisten penkkirivien päihin molemmin puolin käytävää solmin vaaleanpunaisilla nauhoilla Camellia japonican kukkivia oksia, joita oli myös hääkimpussani. Tärkeään luottamustehtävään morsiuslapsiksi olimme lainanneet kumman-kin kummilapsia. Vihkipapiksi olimme pyytäneet Helsingin silloisen kult-tuurijohtajan pastori Jouni Apajalahden.

Kallion kirkon pitkän käytävän alkupäässä punaisella matolla odotte-

limme morsiuslapsien kanssa vihkitilaisuuden alkamista. Kun Prinsessa Ruususen juhلامarssin alkutahdit kajahtivat ilmoille, tunnelmaan vahvasti eläytynyt 4-vuotias kummityttöni kysyi silmät loistaen, että oliko hän nyt prinsessa. Kyllä, hän oli prinsessa, minä olin kuningatar ja läsnä oli koko muu kuninkaallinen seurue!

Häät Kallion kirkossa, tammikuu 1984
Kuva: kirjoittajan perhealbumista.

Kotikadun Kallio

PEKKA RUOHORANTA

Kirjoittaja on Kotikatu televisiosarjan entinen vastaava tuottaja.

Kallion kirkko kohoaa mäen päällä Siltasaarenkadun päässä, etualalla arkkitehti Lars Sonckin suunnittelema Arenan talo, joka valmistui kahdessa osassa vuosina 1924 ja 1929. Kuva: B. Möller, Helsingin kaupungin museo.

Pitkälläsilalla sataa räntää. Joulupukki kyyhöttää sateen suoja-
sa. Suuren TV-näytön ääreen Hakaniemen torille on kerään-
tynyt jopa parisen tuhatta katsojaa, vaikka on jouluaatonaatto
vuonna 2004. Kruununhaan puolella Unioninkadulla värjöt-
telee miltei parikymmentä Kotikadun näyttelijää. Odottelevat.
Lähes miljoona katsojaa istuu lämpimässä kotonaan ja katsoo
Kotikatua TV1:ltä. Monikaan heistä ei vielä tiedä, että Kotikatu siirtyy kohta
suoraan lähetykseen. Aiemmin kuvatus ja valmiiksi editoidun Kotikatu-jak-
son 322 keskelle kuvataan suorana lähetyksenä kuinka Kotikadun henkilö-
hahmot muuttokuormineen ylittävät Pitkänsillan. Kotikatu muuttaa Kallioon.

Muutto oli rohkea ja ainutlaatuinen kokeilu pitkien sarjojen historiassa. Vastaavaa leikkausta draamasarjan valmiiksi kuvatuista kohtauksista suoraan lähetykseen ei ole muualla tehty — ja vielä leikkaus takaisin valmiisiin kohtauksiin. Jotain maagista Kalliossa ja Kotikadussa täytyy olla, että joulukiireiltään niin moni oli lähtenyt katsomaan, kun Kotikatu ylittää Pitkän sillan. Muuttoautot tulivat heidän perässään valaistuina kuin Coca-Colan joulurekat ikään. Kallion puolella kulkuetta odotti tietysti Joulupukki, joka toivotti Kotikadun lämpimästi tervetulleeksi Kallioon.

Kukkulan kuninkaat

Kotikadun muutto Joulupukkeineen kuulostaa siltä, että perhesarja halusi lisätä satuaineksia muuttaessaan Kallioon. Ajatus oli kuitenkin päinvastainen. Yleisradion draamatilaaja Kari Kyrönseppä ja Kotikadun luoja, vastaava tuottaja Hannu Kahakorpi uskoivat Kallion tuovan lisää tarinoita sarjaan. Silloin suosittu ilmaisu oli, että ”muutto Kallioon tuo suurempaa sosiaalista syvyyttä”. Johanneksen kirkko, Ratakadun huoltoasema, Johanneksen kenttä ja Kotitalo Korkeavuorenkadulla olivat olleet tiivis keskus tapahtumille. Mutta toisiko muutto Kallion kirkon seudulle, Karhupuiston kulmille Agriolankadulle uusia tarinoita Kotikatuun?

Sosiaalinen hierarkia ainakin rakentui vaivattomasti. Mäkimaat löysivät linnansa Porthaninkadun korkeimmalta kohdalta, rahvaan yläpuolelta. Heidän loft-asuntonsa terassilta avautui upea maisema Helsingin yli. Agricolankatu 7:ään asettui Kotikadun keskiluokka Luotolat ja Partaset. Nuorisoa ja muita osattomampia hajaantui lähistölle, kuten Pennaset Viidennelle linjalle. Ravintola Wanha Bensis muutti kulmille, ja virolainen Heili avasi parturiliikkeen Kallion kirjaston kupeeseen. Karin asui hetken Ihantolassa. Janne muutti Torkkelinkujalle. Uusi miljöö sopi mainiosti kuvastamaan perheiden eroja.

Kotikadun silloinen käsikirjoittajatiimi — Elina Halttunen, Liisa Urpelainen ja Risto Autio — tekivät paljon taustatyötä Kalliosta. Muuton tuomia kerronnallisia ideoita haettiin myös opintomatkalta Lontooseen. Käsikirjoitustiimi tutustui kuuluisiin brittisarjoihin: Eastenders, Emmerdale, Holby Cityn sairaala ja Sydämen asialla. Coronation Street -sarjan tuottajalta kysyttiin, voisiko Coronation Street joskus muuttaa pois Coronation Streetiltä. Ei voisi, sanoi tuottaja empimättä. Mutta Kotikatu oli tullut Kallioon suorassa lähetyksessä.

Kallion Kirkkokatu

Kallion tuntemuksen parhaita oppaita oli Kallion kirkkoherra Esa Siljamäki. Hän kertoi käsikirjoittajille monissa kokouksissa niin faktatietoa Kalliosta kuin omia kokemuksiaan. Monista hänen kiteytyksistään muodostui Kotikadun suunnittelun ”totuuksia”. Asunnot ovat Kalliossa pieniä. Kallio on opiskelijoiden ja vanhusten kaupungin osa. Kalliossa muutetaan paljon, neljännes Kallion seurakunnan jäsenistä vaihtuu vuosittain. Kalliossa pappi ehtii

vihkiä ja kastaa ensimmäisen lapsen, muttei enää toista, koska silloin perhe on jo muuttanut isompien asuntojen perässä muualle. Tällaisia olivat hänen kiteytyksensä sekä lukuisat tarinat kalliolaisista.

Kotikatua nimiteltiin Kirkkokaduksi, kun joidenkin mielestä kirkko oli liikaakin esillä perhesarjassa. Mauri sai työpaikan Kallion kirkosta, samoin Tuija. Juuson bändi soitti kerhotiloissa. Kirkkoherra Siljamäki näytteli kirkkoherraa ja tuottaja Hannu Kahakorpi esitti peräti piispaa. Kirkko ja seurakunta oli yksi tie päästä kiinni Kallion todellisuuteen. Seurakunnan kautta käsikirjoittajat pääsivät pureutumaan sosiaalisiin kysymyksiin kuten syrjäytymiseen, syrjintään tai yksinäisyyteen. Kirkko tarjosi humanin ja neutraalin näkökulman käsikirjoittajille. Useimmiten tällaiset juonet olivat vain yhden jakson tai muutaman jakson mittaisia. Riston äidin yksinäisyys ja kuolema toi vankilakundi Riston mukaan Kotikatuun. Siitä sukeutui pitkä tarina.

Kirkko keskellä kylää

Tv-sarjoja ajatellen kirkkojen hieno puoli on niiden kuvauksellisuus ja keskeisyys. Kallion kirkko on varsin näyttävä ja kuvauksellinen. Unioninkatua pitkin avautuva näkymä on klassinen Helsingissä. Erittäin hienolta kirkko näytti myös Agricolankadulta Kallion kirjaston takaa. Siinä näkyvässä kirkko yhdistää Karhupuiston ja Kallion paloaseman. TV-kuvaajan kannalta olisi suonut Lars Sonckin jättäneen kirkontornin hieman lyhyemmäksi, koska korkea torni teettää kuvaajalla aina lopuksi linssin nostamisen hieman ylöspäin, jotta tornin huippukin mahtuisi kuviin.

Toden ja tarun eroja

Rohkea ratkaisu kirkon suhteen oli Maurin asunnon sijoittaminen kirkon sivutilaan. Tuottaja ja kuvaajat kävivät usein katsomassa ikkunoita ja näkymiä. Ulospäin ratkaisu tuntui luontevalta. Mauri muutti kirkkoon. Vasta myöhemmin kävi ilmi, että ammuin kirkkoon oli varattu suntiolle asunto juuri samoihin tiloihin. Fiktio olikin totta.

En tiedä, mikä fiktion ja faktan suhde oli silloin, kun kirkkoherra Siljamäki piti viimeistä jumalanpalvelustaan ennen eläkkeelle jäämistään täpötäydessä Kallion kirkossa ja Kotikadun piispa tuli jumalanpalvelukseen tervehdyskäynnille piispallisessa rooliasussaan.

Hienoa on seurata myös toden ja tarun häilyvää rajaa Kotikadun nettiyhäteisössä. Parhaimmillaan yli 20 000 viikoittaista kävijää keräävä keskustelupalsta ottaa tiukasti kantaa juonen käänteisiin ja henkilöiden uskottavuuteen. Kesäisin Kotikadun ollessa tauolla palstalaiset keksivät omia juoniaan Kotikadun henkilöille. Niissä juonissa on kyllä tapahtunut jo kaikki nekin asiat, jotka sittemmin ovat tapahtuneet ”todellisuudessa” Kotikadulla. Palsalla tulee myös kerkeästi palautetta, jos joku roolihahmoista on kulkenut maantieteellisesti väärin kohtauksissa.

Itsepestautunut apulaisohjaaja

Kallion rajat kulkevat Kotikadulla Hakaniemestä Kurviin ja Brahen kentälle. No, Lintsi mahtuu hyvin mukaan. Keskelle jäävät elämän keskeiset asiat: työpaikat, kivijalkakahvilat ja -kaupat, koulut, leikkipuistot, kirkko, paloasema, Karhupuisto, lippakioski ja kuvauksellinen Torkkelinmäki. Tähän rikkaaseen tunnelmien kirjoon ovat Kotikadun näyttelijät ja kuvaukset tuoneet toivottavasti oman pienen pippurinsa.

Kerran Karhupuistossa kuvatessa siellä istui ryhmä, joka kuului kalustoon vakinaisemmin kuin Kotikadun kuvausporukka. Heille pahoiteltiin tilannetta ja tuottamaamme häiriötä. Tilanne ei kuitenkaan heitä häirinyt. He pestautuivat vapaaehtoisiksi avustajiksi. Yksi heistä otti apulaisohjaajan tehtävät suvereenisti haltuunsa. Hän komensi joukkonsa välittömästi katsastamaan puku- ja maskitilanteen. Hiukset suoritettiin, hatut riisuttiin. Sitten hän antoi selkeät ja ytimekkäät ohjeet avustajana olemisesta: käyttäytykää luonnollisesti, olkaa niin kuin muutenkin olisitte, ja sitten tärkein sääntö: ei saa katsoa kameraa. Ensimmäinen otto meni hienosti, mutta jotakin asiaa piti vielä korjata varsinaisten näyttelijöiden kanssa. Heti kun apulaisohjaaja kuuli, että tulee vielä toinen otto, hän antoi taaskin ytimekkäät ohjeet. Jotta nämä kohtaukset leikkautuisivat keskenään, on tehtävä samat liikkeet samassa järjestyksessä. Ja näin tapahtuikin toisessa otossa. Mutta siinä kamera tärähti. Apulaisohjaaja kokosi joukkonsa alkuasemiin kolmatta ottoa varten. Ja siinä sitten eräs itsepestautuneista avustajista katsoi suoraan kameraan. Apulaisohjaaja huusi rutiininomaisesti kesken kuvauksen ”Poikki”, sätti kameraan katsoneen, pyysi kuvausryhmältä anteeksi, keräsi joukkonsa alkuasemiin ja ilmoitti heidän olevan valmiina. Neljäs otto oli kaikkien puolesta mestarillinen. Avustajajoukko jäi Karhupuistoon, Kotikatu riensi muihin kuvauksiin.

Kotikadun viimeinen kuva

Kotikatu alkoi kohtauksella, jossa Mäkimaan Laura palaa pitkältä matkalta. Taksikuski kertoo hänelle Suomen liittyneen EU:hun. Seitsemäntoista vuotta Kotikadulla on seurattu EU:n ja Suomen menoa. Kotikatu loppuu syksyllä 2012. Millaiseen kuvaan mahtaa Kotikatu päättyä Helsingin Kalliossa, kirkon kupeessa?

Unioninakseli on vuoden 2012 juhlakatu! Unioninkatu, Siltasaarenkatu ja Kopernikuksentie muodostavat yhdessä Helsingin keskustan pisimmän suoran katuakselin. Tähtitorninmäen observatorion ja Kallion kirkon välille mahtuu paljon sekä henkilökohtaisia muistoja että kansallista historiaa. Helsingin kulttuurikeskus on koornut Unioninakselin tarinoita viiteen teemajulkaisuun **Helsinki 200 vuotta pääkaupunkina** –juhlavuoden kunniaksi. Koko kirjasarja löytyy sähköisenä osoitteesta: www.hel.fi/kulttuuri

Tämän kirjan teemana on **Kallion kirkko**. Mukana on kuusi Kallion kirkkoon liittyvää artikkelia seuraavilta kirjoittajilta: Sirkka-Liisa Jussila-Gripentrog, Liisa Lindgren, Teija Mononen, Pekka Ruohoranta, Esa Siljamäki ja Katja Tikka. Artikkelien kautta tutustutaan niin Kallion maamerkkinä tunnetun kirkon historiaan kuin ihmisiin, joiden elämään kirkko eri tavoin liittyy.

Helsingin kulttuurikeskus
Helsingfors kulturcentral • City of Helsinki Cultural Office

ANNA
KULT
TUURIN
VÄRIT
TÄÄ